

Rozhovor s doktorem Ivanem Prchlíkem plynul v uvolněné atmosféře, jak ostatně bylo lze čekat. Přiložené ilustrace jsou rychlé inkoustové kresby, které doktor Prchlík vyšvihl v časovém presu. Ostatně improvizální schopnosti musel projevovat neustále, protože ani otázky dopředu neznal.

Otázky osobního rázu – Sparta a dlouhé vlasy

O Vás je všeobecně známo, že jste spartaňan. Od narození, nebo jste na pravou víru přešel až později?

Zrovna nedávno jsem si to po debatě s kolegou z gymnázia sám pro sebe bilancoval. Mám tři kluky, ale žádného fotbal moc nebaví, ti dva starší jsou ale parkouristi. Fotbal je tedy nezajímá a nikomu nefandí. Ani můj tatínek ovšem nebyl fotbalový fanda. Protože ale dědeček byl voják z povolání, tak u nich v rodině se fandilo Dukle. Táta mě ale na fotbal nechtěl vzít, protože se bál toho prostředí. Ono nejde o to, že by člověk měl mít přímo strach, že přijde k úhoně, jako míval můj tatínek, ale mně osobně, když jsem později chodil s kamarády, bývala vždy vyloženě nepříjemná ta nepřátelská atmosféra vůči soupeři. Je to soupeř, to jistě, ale není to nepřítel.

Z tatínkovy strany tedy byly dispozice, že bych mohl fandit Dukle. Dědeček z mamčině strany byl prý slávista, ovšem nijak to sám neventiloval. Já sám jsem se o fotbal začal zajímat ve školce. Když jsme sami hráli fotbal a rozdělovali se, kdo s kým bude hrát, tak jsem si vlastně musel vybrat, komu fandím. A na férovku je třeba říct, že jsem – navzdory rodinné duklisticko-slávistické tradici – chvíli lavíroval mezi Spartou a Bohemkou, ale více méně hned jsem se vyhranil jako spartaňan.

Jak je to s příslušností v učitelském sboru ústavu? Doktor Ctibor je slávista...

Ano, je. Fotbal občas probíráme s panem docentem, a pokud to na něj můžu říct, tak on dřív fandil Dukle. Spartaňan ke své škodě nikdy nebyl a momentálně nefandí ani Slavii, protože je čínská (SK Slavia Praha má čínského vlastníka, pozn. red.). Víc přeje „Viktorce Plzeň“, jak vždycky říká, z čehož, vzhledem ke všeobecně známému faktu jistě nepatřičně přízně shůry vůči tomuto klubu, jdu do mdlob. Ovšem od té sinizace Slavie najde tu a tam vlídné slovo i pro Spartu.

Ještě tu mám osobní otázku od kolegyně, a sice, proč a kdy jste si nechal narůst dlouhé vlasy.

Na gymnáziu jsem býval na Elvise. A opravdu jsem zažíval situace, že jsem prošel kolem nějakého výkopu, a z něho se najednou ozvalo: „Ty vole, to byl Elvis Presley!“ Maturoval jsem zase na Elvise, ale předtím ve třetáku nebo jen až ve čtvrtáku jsem už chvíli měl delší vlasy. Po maturitě jsem si to zase nechal narůst trochu delší, protože si to přála moje tehdejší slečna, a později jsem si je nechal narůst úplně. Culík je z pohodlnosti a také proto, že kupodivu nemám rád, když mě vlasy plácají po zádech.

Studentská léta

Jaké byly Vaše začátky na vysoké škole?

Měl jsem dva zájmy, a to náboženství (z religionistického hlediska) a antiku. Tím, že jsem si je ale vybral i coby obory svého vysokoškolského studia, byli moji rodiče poněkud překvapeni, ale můj pohotový tatínek hned vymyslel, že než vystuduju, tak se naše tajná služba stane důvěryhodnou a já že do ní vstoupím coby expert na sekty a budu je potom jako agent infiltrovat a tak dále (smích). To bych ale musel jít spíš do Brna, protože tehdy tam působil docent Vojtíšek, náš hlavní sektolog. A říkalo se, že religionistika v Brně je orientovaná praktičtěji, zatímco v Praze spíš vědecky. Během prvního roku studia jsem ale přišel na to, že religionista vlastně nejsem a že spíš než náboženství jako taková mě zajímá úloha náboženství v historii.

Máte zájem o pozdní antiku. K tomu jste dospěl jak?

Ten zřejmě vznikl z něčeho, co bych označil za smysl pro tragického hrdinu, a současně byl formován tradičním výkladem antických dějin, tedy že byl nějaký vrchol, úpadek a pád. A ještě tu byl jeden zcela konkrétní moment: v knihovně svého dědečka, což byl generál Václav Prchlík,¹ jsem našel málo známý román *Císař Julián* od estonského spisovatele Leo Metsara. Julián coby bojovník proti křesťanství měl potenciál na to, aby ho tehdejší režim idealizoval, a faktem je, že idealizovaně zde vylíčen je, ale je to uděláno způsobem, který nemůže nikoho urazit a který je naprosto legitimní. Sám Julián v románu vlastně vůbec nevystupuje, pouze o něm mluví jednak jeho přátelé a podporovatelé, kteří ho vykreslují hezky, ale také odpůrci, křesťané, kteří o něm mluví ošklivě, ale způsobem, který čtenáři imponovat nemůže. Ta postava mě tehdy hodně zaujala a vlastně přivedla k zájmu o pozdní antiku, ale na druhou stranu jsem se Juliánovi nikdy zvláště nevěnoval, protože to je takový Vergilius pozdní antiky – existuje o něm kvantum literatury. Vždycky jsem se mu vyhýbal, protože by mě to zabilo, mám totiž tendenci a potřebu chtít přečíst všechnu dostupnou literaturu... holt si v tom množství neumím úplně dobře vybírat (smích).

¹ Gen. Václav Prchlík se mj. podílel na přípravě nové obranné doktríny, která pro ČSSR počítala s vyšší mírou suverenity. Po bratrské pomoci vystoupil na tiskové konferenci a následně byl obviněn, že vyzradil státní tajemství. Když „dočasný pobyt“ sovětských vojsk měli schválit poslanci, čtyři byli proti. Mezi onu čtyřku byl později omylem zařazován i Václav Prchlík – ten ale zřejmě odešel domů a hlasování se vůbec neúčastnil. Každopádně za to údajně vyzrazení státního tajemství dostal tři roky vězení, které po odvolání byly sníženy na 22 měsíců. Z armády ho vyhodili a dožil jako asfaltér. Zemřel v roce 1983 v 60 letech, po revoluci byl rehabilitován.

Jak za Vašich studií vlastně vypadalo složení učitelského sboru na ÚŘLS?

Na latině samozřejmě učil „triumvirát“, tedy paní profesorka Mouchová, paní docentka Kuťáková a pan docent Marek, a potom nastupující mládí, tedy paní docentka Pultrová a pan doktor Bažil, a kromě nich ještě paní doktorka Krylová a pan doktor Potůček. Na řečtině hrála prim současná trojice, tedy paní docentka Muchnová, paní docentka Fischerová a pan doktor Souček. Těm v roli zdatných doyenů pomáhali paní profesorka Dostálová s panem profesorem Hoškem. Za mých studií ještě nebyla ani medievistika, ani novořečtina, takže medievisté a novořečtináři přišli zvenku v době, kdy se tyto obory zakládaly.

Disertační práci na téma *Poslední pohané a jejich postavení v christianisovaném římském imperiu* jste psal pod vedením doc. Marka. Nelze si v ní nevšimnout extenzivních poznámek. Co Vás k nim vede?

Mám tendenci v hlavním výkladu konstatovat jen to, co nějak „posouvá děj“. Všechno, co čtenář eventuálně potřebuje vědět, aby pochopil, co mě k tomu konstatování vede, pak dávám do poznámky. Ve výsledku to vypadá tak, že poznámka je jakýmsi resumé bádání, které za tou kterou větou je. Nemám rád poznámky, kde je jenom viz a odkazy na autority. Vnímám ale, že to s poznámkami někdy přeháním – teď řeším jeden článek, který kvůli nim ani nejde zalomit (smích). Pro zajímavost: v dávných německých monografiích jsem si všiml, že to je eventuálně vyřešeno tak, že povinně jsou dva řádky textu na stránce bez ohledu na to, kam až pokračuje text poznámky, který překračuje předchozí stránku. Je ale pravda, že když masivní poznámky nahustíte za sebe, tak to nejde ani tak.

Sám sebe víc považujete za historika, nebo za filologa?

Náš obor (Dějiny antické civilizace, pozn. red.) je vlastně historicky kombinace obojího. Abych se totiž vyznal v pramenech, musím být zdatný filolog, ale na druhou stranu nejsem lingvista. Znalost jazyka je pro mě vehikulum k poznání historie. Sem tam se mi ale stane, že nějaký text, zvláště když mu potřebuji porozumět rychle, rozklíčuji až s pomocí překladu. Jazyk tedy člověk musí zvládat do takové míry, aby byl schopen přesně vědět, co originál říká, ale nemusí na to úplně vždycky přijít sám.

Když ale přijde na to, zda tedy jsem historik, nebo filolog, tak v zásadě jsem pro filology historik a pro historiky filolog, což je někdy i docela výhodné (smích).

Habilitace, překlady, jazyky

Předpokládám, že nyní směřujete k habilitaci?

To musím, aby obor mohl nadále fungovat. A navíc ve chvíli, kdy člověk docenturu včas nezíská, začíná ohrožovat sám sebe i katedru jako takovou, protože ta bez docentů a profesorů nemůže fungovat. Plány na to, jakým způsobem a kdy se k ní pokusím dopracovat já, jsem ovšem už několikrát změnil. V „kariéerním řádu“ každopádně je, že deset let po doktorátu by měla přijít habilitace, což u mě vychází na rok 2022. Zřejmě tedy o něco přetáhnu, ale snad ne nějak dramaticky.

Jak se činíte na poli překladatelském?

Zatím jsem překládal jenom kratší úryvky do článků nebo do knihy, kterou jsem odborně revidoval, ale ve skutečnosti bylo nutné překlad značně předělat. Překládání mě docela baví, ale když člověk usiluje o docenturu, tak si to nemůže moc dovolit. Aktuálně ale mám jeden překlad rozdělaný, a ten bude obsahovat úvodní studii a odborný komentář, a bude proto vykazatelný jako odborná činnost. Ještě před několika lety ale ani komentované překlady takto vykázat nešly, což od překládání odrazovalo.

Zmíněný překlad, který mám jako podstročník (tzn. doslovné převedení sloužící jako základ pro následný umělecký překlad, pozn. red.) už přeložený ze semináře s prof. Mouchovou, je tzv. *Epitome de Caesaribus*. Tehdy jsem si myslel, že se k němu vrátím mnohem dříve než za 15 let.

Máte i nějaký vysněný překlad?

V tomto ohledu nesním, ale vyloženě potřeba by např. bylo nově přeložit *Církevní dějiny* od Eusebia z Kaisareie. Překlad, který vyšel v řadě Theologických čítanek, sice není úplně špatný, ale občas v něm něco chybí a nejsou k němu prakticky žádné poznámky ani komentář. A také mi přijde, že překladatel smazal i některé teologické nuance, když například používal jako záměnné termíny Ježíš, Kristus, Pán a Spasitel, a to bez ohledu na to, který z nich aktuálně použil (nebo měl na mysli) sám Eusebios.

Řekněme ale, že překlad ne sice můj „vysněný“, ale takový, že mě aktuálně láká, je Rutilius Namatianus, kterého bych jednou rád přeložil časoměrně. V příštím Aurigovi o něm bude článek, ve kterém jsem časoměrně přeložil dvacet veršů jeho invektivy proti Stilichonovi a několik málo dalších úryvků. Pravda, jedna reakce byla taková, že tomu prý není v podstatě rozumět, ale jestli bych někdy chtěl zkusit něco, co by pro mě byla výzva, a současně zabrousit do poezie, kterou jinak příliš nepěstuji, tak právě toto.

A proč zrovna časoměrně?

To je vlastně zásluha paní docentky Kuťákové. V rámci jednoho jejího semináře jsme totiž měli za úkol přeložit části *Metamorphos*, já, nepřekvapivě, Caesarovu apotheosu. A mohlo jít i o překlad prosaický, ale mně připadalo jako výzva překládat metricky, ale samozřejmě tradičním přízvuchným veršem. Jenže mě přitom docela rychle začaly štvat dlouhé slabiky v nepřízvuchných pozicích, a tak mi z toho vyšel takový hybrid. Nejlepší verš, který si proto i pamatuji, byl už až na jednu vadu časoměrný, Kleopatra totiž hrozila: „svým že Kanópem prý zotročí Capitólia naše“. A od toho byl už jen krok k programové snaze o časoměrné překlady. Je ale třeba zdůraznit, že na rozdíl od některých kolegů nevlastním básnické střevo, ale jsem doslova veršotepec. Ale báseň zvící dochovaného torsa té Rutiliovy by toto moje veršotepectví snést mohla.

Když jsme u překladů, jak jste na tom s jazyky?

Já se docela snadno naučím jazyk po určitou úroveň, což znamená, že například pracovat se sekundární literaturou mi nedělá problém. Na druhou stranu ani angličtinou, kterou považuju za svůj hlavní cizí jazyk, nejsem schopen komunikovat spontánně plynule – ostatně jedna nejmenovaná studentka, když to v Římě (během exkurze ÚŘLS do Říma v dubnu 2018, pozn. red.) slyšela, to sice „drže“, ale trefně komentovala. Komunikace v živých jazycích není něco, v čem bych se vyžíval.

Přesto jste ale do Prahy nedávno „přitáhl“ prof. Aldena Smithe, předního odborníka na Vergilia.

S tím jsem se potkal v Leidenu v roce 2017 na kongresu FIEC, kam jsem jel proto, že nikomu z šarží Jednoty klasických filologů se to nehodilo. Samozřejmě jsem byl rád – univerzitní města jsou mi blízká –, ale na druhou stranu vize těch několika dní společenských akcí v cizím prostředí, v cizím jazyce... já si nepřipadám jako extrémní asociál, ale na druhou stranu z této představy jsem radostí úplně neskákal. Profesor Smith byl ovšem tak družný a přirozeně komunikativní, že si tam nejen mě, ale i několik dalších „uch“ (smích) vzal pod křídla.

Rok nato dorazil do Prahy se svojí studentkou, která sem přijela studovat, tuším, nějaký rukopis Národní knihovny. A protože se mi předtím ozval, že dorazí, tak jsem ho požádal, zda by na půdě fakulty proslovil přednášku.

Antické preference

Ted' obligátní otázka: máte nějakého oblíbeného antického autora? A uveďte také alespoň jednoho nehistorika.

Nechci to vzít úplně mentorsky, ale člověk z toho mít oblíbené autory vyroste. Ovšem když jsem studoval, byl to hlavně Ammianus Marcellinus. Ale protože aktuálně se kromě pozdní antiky zajímám také o počátky křesťanství, tzn. o dobu raného principátu, vrátil jsem se k Tacitovi, který byl současně prvním antickým autorem, kterého jsem ještě na gymnasiu četl a rovnou i kompletně přečetl, tedy v překladu, samozřejmě.

Polybia a Josepha Flavia jsem zase začal oceňovat pro jejich snahu někoho s někým skamarádit: předvést Římanům, že ti Řekové, resp. Židé, nejsou tak nemožní, jak si o nich myslí, a naopak Řekům a Židům vysvětlit, že Římané také nejsou ve všem takoví, za jaké je oni mají. Jakmile ale dojde na Spartu, nebo naopak na jeho oblíbence Aráta a Filopoimena, tak pro mě Polybios přestává být Polybiem (kroutí hlavou). To je téměř ochoten udělat si s odpuštěním z huby holínku (smích).

Momentálně čtu Bedu Ctihodného a těšil jsem se na poutavé podání období, které ještě neznám, ale on se s prominutím strašně soustředí na výměny biskupů a vznik nových diecézí, a tady zázrak, tam zázrak. Zrovna dnes ráno v tramvaji jsem četl pasáž, v níž zemřela abatyše, která si – jako výraz pokory – přála být pochována jen v dřevěné rakvi. Po sedmnácti letech se ale nová abatyše rozhodla, že ji nechá přemístit do kamenné. Proč, když tím zmíněné přání porušila, to nám Beda nevysvětlil, ale zato ji za to pochválil. Protože to ale bylo v zemi, kde o kameny byla nouze, tak vyslala nějaké bratry, aby nějaký z dále přinesli. Oni dorazili na místo, kde bývala římská pevnost, a tam našli mramorový sarkofág. Tak ho vzali a přinesli. A že jim třeba nevadí, že ten sarkofág něčí byl? To ty kosti z něj jako vyklepali? Nebo ho našli prázdný? Samozřejmě, s tehdejší mentalitou chápu, že si řekli, zázrak. Ale ta mentalita se mi strašně těžko chápe a opravdu to nevydržím dlouho, snažit se ji chápat. Ostatně Beda vředycky strašně oceňuje, když někdo slouží Bohu, ale přijde mi, že občas při tom zapomíná na člověka; tady se zřejmě musely odstranit ze sarkofágu něčí kosti a on se nad tím ani nepozastavil. A takových momentů je tam mnohem víc.

Z nehistoriků musím zdůraznit Marka Aurelia. Fascinuje mě, že si do svého intimního deníčku, tedy ne za účelem pozdější publikace a následného proslavení, zapsal myšlenky

typu, „jsi císař, tak dej pozor, abys nezcísařovatěl“. Takto nějak je to přeložené, absolutně nevístižně, ale to, co se v takové situaci přirozeně říká, je bohužel nepublikovatelné.

Myslíte, že to nebylo určeno k vydání?

Pokud si správně pamatuji, o existenci *Hovorů k sobě* je něco známo až v desátém století. Údajně byly i pochybnosti, jestli je to autentické dílo, ale dnes se o tom nepochybuje, k čemuž musí být nějaký opravdu dobrý důvod, který by mě tedy zajímal. Ale bohužel jsem ještě neměl, kdy se o něj zajímat.

Kůň z jezdecké sochy Marka Aurelia

Život jaké antické postavy byste chtěl žít?

Pokud Kleopatra vypadala jako Liz Taylor, tak Caesarův, protože Antoniův bych nedal.

Měl jsem za to, že krása nebyla její předností.

Podle mincí to vypadá, že hezká nebyla, ale na druhou stranu třeba socha Venus Genetrix měla být zhotovena právě podle Kleopatry a měla být krásná. Musím ale říci, že toto je jeden z mála případů, kdy rád věřím tradičním představám a jejich případné uvádění na pravou míru nevyžadují.

Kleopatra na minci